

ПРОБЛЕМИ ТА СУДЖЕННЯ

УДК 342.9

Н. Задирака,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри адміністративного права юридичного факультету
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

А. Барікова,

магістрант юридичного факультету
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

СПІВВІДНОШЕННЯ ОБ'ЄКТІВ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРАВА ТА ПРАВОВОЇ ІНФОРМАТИКИ

Наразі об'єкт і предмет інформаційного права та правової інформатики чітко не визначено та не розмежовано, тому неможливо повністю встановити коло питань, що відносяться до сфери дії власне правової інформатики без урахування інформаційно-правового поля.

Ця проблема набула актуальності через те, що «гнучка», мінлива диференціовально-інтегрувальна структура юридичної науки призводить до виділення наукових дисциплін, формування нових наукових напрямів, у тому числі міждисциплінарних, їхнього переростання в наукові спеціальності, дисципліни, що неможливо без їхньої смислової єдності, несуперечності всіх юридичних понять. Така система може бути цілісною та не суперечливою за умови наповнення основоположних категорій, у тому числі об'єкта та предмета, юридико-смысловим базисом, представленим в абстрактному вигляді у вихідному загальному юридичному понятті та конкретизованим у системі понять відповідної юридичної науки.

Розкриття сутності об'єкта та предмета, їхнього співвідношення досліджували такі вчені, як С.С. Алексеев, Є.З. Бекбаєв, М.С. Кельман, Д.А. Керімов, Р.З. Лівшиц, В.С. Нерсесянц, А.В. Поляков, О.Ф. Скакун, А.І. Хорошильцев та інші. Науковий доробок Є.Є. Анто-

нова, В.А. Копилова, П.У. Кузнецова, Н.С. Польового, В.С. Цимбалюка та інших стосується висвітлення позицій про об'єкт і предмет інформаційного права та правової інформатики.

Метою статті є визначення об'єктів інформаційного права та правової інформатики для прогнозування перспектив розмежувати останні.

Відповідно до зазначеної мети в дослідженні вирішуються такі основні завдання: визначення сутності категорій об'єкта та предмета як таких, а також в інформаційному праві та правовій інформатиці, формулювання можливості розмежувати останні.

Вихідними загальними юридичними поняттями для інформаційного права та правової інформатики є, зокрема, категорії об'єкта та предмета.

У доктрині поняття об'єкта науки тлумачиться доволі неоднозначно. Так, В.М. Сирих вважає, що визнання об'єкта в якості відносно самостійного елемента, відмінного від того, що розуміється під предметом, має принципово важливе значення [1, с. 97].

Як зазначає А.В. Поляков, об'єктом є те, на що спрямована пізнавальна діяльність, а предметом – сукупність знань про об'єкт, заданих специфічним ракурсом його розгляду. Предмет науки потрібно визначати як результат рефлексії про об'єкт, що отримав тек-

стуальну форму вираження [2, с. 18].

Фактично, цей підхід стосується онтологічно-гносеологічного бачення сутності категорій об'єкта та предмета, пов'язаного зі статичним проявом існування об'єкта та динамікою пізнання про останній, що проявляється в інформаційному наповненні предмета.

З іншого боку, на думку такого дослідника як Р.З. Лівшиць, розгляд предмета – це об'єкт вивчення [3, с. 1]. Із цим підходом у контексті ототожнення об'єкта та предмета складно погодитися, оскільки дослідження про те, що пізнається, не може стосуватися лише однієї з категорій (повинна існувати структура/система складових навколишнього світу та відповідні її прояви у предметному вимірі як дві складові пізнаваної реальності).

У цьому сенсі А.І. Хорошильцев відмінності між предметом та об'єктом пізнання формулює з огляду на те, що вони відносяться до різних сторін пізаного людиною світу. Об'єкт – це те, що пізнається. Він є «тілом» пізаного дійсності, її «плоттю», «матерією». А предмет – це його інформаційна складова, за допомогою якої досягається дійсність. Предмет та об'єкт являють собою дві складові пізаного реальності: об'єктну (об'єктивну) і предметну (інформаційну). Предмет та об'єкт пізнання не ідентичні за своїм обсягом. Об'єкт ширше предмета хоча б тому, що людина внаслідок своїх природних здібностей не у змозі відображати всі сторони навколишнього світу та їхні характеристики [4, с. 100]. Цей підхід є особливо актуальним для інформаційного права та правової інформатики, оскільки зараз за допомогою інформаційних технологій створюються нові інструменти та методи пізнання, за допомогою яких досягаються все нові пласти навколишньої дійсності, а сам процес пізнання ускладнюється через появу додаткових ланок опосередкування відносин суб'єкта й об'єкта. Причому статичний (об'єктний) вимір реальності не може бути відділеним від неї, а лише за допомогою предметного виміру можуть

відбуватися процеси його пізнання (в ідеальну сферу, тобто у свідомість).

Причому цей процес пов'язаний із тими потенціалами інформації, носіями яких є об'єкти. Ці потенціали інформації є предметами. Вони безпосередньо пов'язані з об'єктами, ніби зливаючись із ними в одне ціле, проте при цьому перебувають у стані можливості відчуватися від них, «переміщаючись» до свідомості суб'єкта. Такою здатністю до відчуження й одночасного втілення в ідеальні форми відображення володіють не самі об'єкти, а потенціали інформації, носіями яких вони служать [4, с. 2].

Щодо галузей права, як класичних, так і тих, які перебувають на стадії свого формування, доцільно виокремлювати розуміння об'єкта і предмета як суспільних відносин та окремих їхніх проявів.

У системі понять інформаційного права та правової інформатики змістовне наповнення категорій «об'єкт» і «предмет» (як спеціальних понять) на рівні доктрини розкривається неоднозначно.

Із використанням нігілістичного підходу вказана вище проблема може бути однозначно розв'язана: оскільки не існує правової інформатики, то ні про які особливі об'єкт і предмет останньої йтися не може. Аргументацією може виступати те, що технічні аспекти функціонування інформатики не входять до правового поля, а з моменту виникнення правовідносин у сфері інформаційних технологій починає діяти інформаційне право, яке має власні об'єкт і предмет правового регулювання, тотожні із запропонованими для правової інформатики. Фактично право в інформатиці не створює ніякого правового поля.

Водночас із застосуванням системно-структурного підходу охарактеризована вище проблема не може мати однозначного вирішення.

Зокрема, актуалізація системних досліджень, згідно з позицією Д.О. Керімова, зумовлена практичною не-

обхідність цілісного, системного і комплексного аналізу, а також через поглиблення, диференціацію загальної картини досліджуваного на окремі фрагменти, потребою їх аналізу як елементів цілісного явища [5, с. 242]. При цьому В.М. Селіванов вважає, що ігнорування в теорії і практиці системних зв'язків та взаємних зумовленостей призводить до суттєвих методологічних помилок [6, с. 493].

Оскільки системний підхід сприяє адекватній постановці проблеми у конкретних науках і виробленні ефективної стратегії їхнього вивчення, то його відмінними рисами є те, що дослідження зорієнтоване на розкриття цілісності об'єкта і забезпечувальних механізмів, на виявлення різноманітних типів зв'язків і зведення їх в єдину теоретичну картину [7, с. 34].

Застосовуючи схематичне тлумачення системи інформатики та враховуючи те, що остання має як технічні, так і правові аспекти (у випадку прийняття профільного кодексу чи закону), які не можуть повністю поглинатися інформаційним правом, зважаючи на початковий стан формування останнього, може йтися про практичну потребу в розмежуванні об'єктно-предметного поля інформаційного права та правової інформатики. З іншого боку, стан невизначеності в об'єкті та предметі може спричинити й відхід до нігілістичного підходу з огляду на зміни на практиці та в доктрині відповідного напрямку.

Зокрема, об'єктом інформаційного права є суспільні відносини, які пов'язані зі створенням, формуванням, зберіганням, обробкою, поширенням, використанням інформаційних продуктів, наданням інформаційних послуг, управлінням процесом формування й використання інформаційного продукту та надання інформаційних послуг, розвитком і застосуванням нових технологій роботи з інформацією та її передавання в системах і мережах комунікацій, посиленням безпеки в інформаційній сфері, а також з юридичною відповідальністю суб'єктів права

у цих відносинах. Предметом же правового регулювання називають сферу діяльності, в якій галузь права здійснює юридичне регулювання [8].

На думку В.А. Копилова, предмет правового регулювання інформаційного права складають інформаційні відносини, що виникають, змінюються і припиняються під час звертання інформації в інформаційній сфері в результаті здійснення інформаційних процесів відносин [9, с. 99]. Згідно із цим визначенням інформація не відноситься до предмета інформаційного права. Водночас це не свідчить про неможливість виділення припущення про те, що інформація може бути його об'єктом.

Систематизація доктринальних уявлень про об'єкти інформаційного права дозволяє сформулювати наступні: інформація як системний об'єкт, інформаційна діяльність та інформаційна безпека як об'єкти правовідносин. Причому інформатика, технічні засоби, технології, документи в інформаційній діяльності навряд чи можна вважати об'єктами, зважаючи на сформульовані вище позиції про зміст цього поняття.

Як зазначає Є.Е. Чуковська, в деяких відносинах предметом можуть бути кілька об'єктів прав [10, с. 13]. У доктрині також існують пропозиції щодо виділення разом з об'єктом провідного та безпосереднього предмета інформаційного права, а саме: об'єктом визначаються суспільні інформаційні відносини, провідним предметом – інформація, безпосереднім – конкретні види та форми інформації щодо конкретних інформаційних відносин, інформаційної діяльності тощо [11, с. 59].

Що стосується правової інформатики, то на підставі узагальнення існуючих позицій у науці можна сформулювати такі блоки уявлень про її об'єкт: автоматизовані інформаційні системи, що забезпечують розв'язку організаційних завдань, які виникають у техніко-правових системах; поставлена задача; інформаційні технології (людино-машинні, соціально-технічні системи з урахуванням вторинних соціальних

підсистем у сфері мас-медіа, докумен-тообігу тощо). Фактично, об'єктами можуть виступати інформаційні системи, інформаційні технології, інформаційна безпека, інформаційна культура, інформатизація. Навряд чи інформація може бути об'єктом правової інформатики – очевидно, (інформаційні) дані можуть виступати такою категорією.

Змістовне наповнення предмета правової інформатики також різниться: способи автоматизації інформаційних процесів із застосуванням даних; вирішення поставленої задачі; апаратне та програмне забезпечення засобів обчислювальної техніки, засоби взаємодії між ними; засоби взаємодії між людиною та програмними засобами (інтерфейс); інформаційний ресурс як «симбіоз» знання й інформації. Тобто інформаційні технології виступають основним предметом і засобом правової інформатики.

Зважаючи на несформованість системи та структури як інформаційного права, так і правової інформатики, може йтися про дуалізм їхніх об'єктів та єдність предметів. Єдність предметів зумовлена тим, що інформаційні технології є інструментами для відображення об'єктів у свідомості в якості факторів буття, що діють у циркулюючому континуумі інформаційного середовища.

Критерієм для об'єктного розмежування в межах системно-структурного підходу може виступати зв'язок «інформація-дані».

На думку В.М. Брижка, інформація у гносеологічному аспекті – це відомості про дійсність на основі мислення і висновків людей або вирішення задач засобами, що наділені «інтелектуальними» можливостями, а в онтологічному – кількісне значення міри пропускної здатності каналу зв'язку (визначеності й упорядкованості (інтенсивності) потоку повідомлення в мережах передачі даних, що зветься «трафік») та упорядкування повідомлень (організація процесу кодування/декодування і передачі/прийому інформації). Інформація в даному аспекті розглядається як упорядкована субстанція, яку можна

описати математично. При цьому під системою упорядкування розуміється будь-яка алгоритмізована система з об'єктивно заданим алгоритмом, що може бути розпізнаний [12, с. 32].

За підходом Г.Н. Дульнєва, інформація є фундаментальною сутністю природи. Дослідник також використовує розширене визначення інформації, запропоноване англійським ученим В.Р. Ешбі, – інформація є мірою зміни в часі і просторі структурної розмаїтості систем. За В.М. Глушковым, інформація в найширшому її розумінні є мірою неоднорідності розподілу матерії та енергії в просторі і часі, міра змін, які супроводжують усі процеси, що протікають у світі [13]. Із цих визначень випливає така ознака інформації як динамічність.

Водночас легальне визначення інформації (ст. 1 ЗУ «Про інформацію») закріплює її статичний вимір. Також об'єкт за своєю суттю є статичним, а інформація належить до об'єктів інформаційного права. Тут простежується семантичне протиріччя, що може спричинити проблеми для практики правозастосування.

В е-середовищі функціонує не «інформація» як така, а «дані», до яких вона «приспосована», «прикріплена» тощо. Із точки зору обсягу поняття та пракселогічного аспекту, ототожнювати поняття «дані» та «інформація» щодо е-середовища нераціонально та неправомірно. Дані можна розглядати як формалізовані знаково-кодові комбінації, що представляють інформацію та призначені для їх автоматичної обробки; цифрові дані – це закодовані електричні сигнали й електронні структури. По суті, «дані» – це закодовані й зафіксовані явища та події, вони статичні і в цьому їх важливий суттєвий атрибут (ознака) [12, с. 36].

Тобто об'єктом в інформаційному праві є інформація, яка «прикріплена» до її носія, наприклад, документована інформація, зафіксована в матеріальній формі (документ із реквізитами, що дозволяють її ідентифікувати). В електронному ж середовищі об'єктом є

дані та пов'язані з ними об'єкти (бази даних, інформаційні ресурси, засоби забезпечення автоматизованих систем даних), де інформація «прикріплена» до електромагнітного носія завдяки техніці та технологіям.

Отже, юридико-смысловий базис інформаційного права та правової інформатики в абстрактному вигляді охоплює вихідні загальнотеоретичні юридичні поняття та конкретизується в системі спеціальних понять.

Співвідношення об'єкта і предмета правової інформатики та інформаційного права за нігілістичним підходом потрібно розкривати через позицію, що оскільки не існує правової інформатики, то ні про які особливі об'єкт і предмет останньої йтися не може. Це зумовлено тим, що технічні аспекти функціонування інформатики не входять до правового поля, а з моменту виникнення правовідносин у сфері інформаційних технологій починає діяти інформаційне право, яке має власні об'єкт і предмет правового регулювання, тотожні із запропонованими для правової інформатики. Фактично, право в інформатиці не може мати прояву. Натомість в електронному середовищі діє інформаційне право за умови виникнення відповідних правовідносин.

Неоднозначне вирішення охарактеризованої вище проблеми можливе з огляду на системно-структурний підхід. Враховуючи несформованість системи та структури як інформаційного права, так і правової інформатики, може йтися про дуалізм їхніх об'єктів та єдність предметів. На підставі схематичного тлумачення система інформатики має як технічні, так і правові аспекти, які не можуть повністю поглинатися інформаційним правом. Критерієм для об'єктного розмежування в межах системно-структурного підходу може виступати зв'язок «інформація-дані». З іншого боку, стан невизначеності в об'єкті та предметі може спричинити й відхід до нігілістичного підходу, враховуючи зміни в доктрині відповідного напрямку та на практиці.

Ключові слова: об'єкт, інформаційне право, правова інформатика, нігілістичний підхід, системно-структурний підхід.

Статтю присвячено визначенню об'єктів інформаційного права та правової інформатики для прогнозування перспектив розмежування останніх. Встановлено, що юридико-смысловий базис інформаційного права та правової інформатики в абстрактному вигляді охоплює вихідні загальнотеоретичні юридичні поняття та конкретизується в системі спеціальних понять. Розкрито співвідношення інформаційного права та правової інформатики за об'єктним критерієм.

Статья посвящена определению объекта информационного права и правовой информатики для прогнозирования перспектив разграничить последние. Установлено, что юридико-смысловой базис информационного права и правовой информатики в абстрактном виде охватывает выходные общетеоретические юридические понятия и конкретизируется в системе специальных понятий. Раскрыто соотношение информационного права и правовой информатики по объектному критерию.

The paper is dedicated to identifying the object of information law and legal informatics to predict the prospects to differentiate the latter. It is established that the legal and semantic basis of information law and legal science in the abstract covers the initial general theoretical legal concepts and the specified ones in special terms. The paper reveals the value of information law and legal science based on the object criterion.

Література

1. Сырых В.М. Логические основания общей теории права / В.М. Сырых. – Т. 1: Элементарный состав. – М. : Юстицинформ, 2004. – 528 с.
2. Поляков А.В. Загальна теорія права: Феноменолого-комунікативний підхід :

- курс лекцій. – 2-ге вид., доп. – СПб. : Вид-во «Юридичний центр Пресс», 2003. – 845 с.
3. Лившиц Р.З. Теория права : учебник / Р.З. Лившиц. – М., 1994. – 224 с.
4. Хорошильцев А.И. Объект и предмет юридического познания: проблема соотношения / А.И. Хорошильцев // Юрист вуза. – 2010. – № 8. – С. 52-56.
5. Керимов Д.А. Методология права (предмет, функции, проблемы философии права) / Д.А. Керимов. – М. : Аванта, 2000. – 560 с.
6. Селіванов В.М. Право і влада суверенної України: методологічні аспекти. – К. : ВД «Ін Юре», 2002. – 724 с.
7. Мірошніченко М.І. Відношення понять «системи права» та «правової системи» (синергетичний аналіз) // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. праць. – Вип. 187: Правознавство. – Чернівці : Рута, 2003. – С. 34.
8. Лукаш О.Л. Проблема визначення об'єкта та предмета інформаційного права / О.Л. Лукаш // Міністерство юстиції України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.minjust.gov.ua/7949>.
9. Копылов В.А. Информационное право : учебник / В.А. Копылов. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Юристъ, 2003. – 512 с.
10. Чуковская Е.Э. Аудиовизуальный бизнес. Договорное регулирование / Е.Э. Чуковская. – М. : Рос. консулт, 1999. – 336 с.
11. Основи інформаційного права України : навч. посіб. / За ред. М.Я. Швеця, Р.А. Калюжного. – К. : Знання, 2004. – 274 с.
12. Брижко В.М. До питання застосування у правотворчості понять «інформація» та «дані» / В. Брижко // Правова інформатика. – К., 2005. – № 4 (8). – С. 31-37.
13. Глушков В.М. Основи безбумажної інформатики / В.М. Глушков. – М., 1982. – 552 с.

УДК 351.713(477)

М. Кравець,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри конституційного та адміністративного права
ДВНЗ «Національний гірничий університет»

ПОРУШЕННЯ МИТНИХ ПРАВИЛ У СТРУКТУРІ МИТНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Національне митне законодавство, що регламентує сукупність суспільних відносин в галузі державної митної політики та державної митної справи, встановлює юридичну відповідальність за вчинення певного кола суспільно небезпечних, шкідливих діянь, що порушують встановлені норми та стандарти. За офіційною статистикою в 2012 р. митними органами (з 04.07.2013 р. митні органи реорганізовані в органи доходів і зборів [1]) було порушено 172 кримінальні справи про контрабанду на суму 28,78 млн грн та 23 386 справ про порушення митних правил на суму 1,99 млрд. грн [2]. З грудня 2012 р. кримінальні справи про контрабанду митними органами України не порушувались у зв'язку з тим, що з 20.11.2012 набрав чинності новий Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI, відповідно до якого органи доходів і зборів (митні органи) не віднесені до органів, уповноважених розпочинати досудове розслідування. За порушення митних правил протягом 2013 р. органами доходів і зборів було заведено більше 23 тис. справ на загальну суму понад 796 млн грн [3], що свідчить про те, що рівень адміністративної деліктності зберігається на тому ж рівні. Зростання ефективності правоохоронної діяльності посадових осіб органів доходів і зборів, насамперед, пов'язано з покращенням якості право-